

«Էդիթ Պրինտ» հրատարակչություն

Ավարտական հետազոտական աշխատանք

Թեմա՝ Ազգային տոների, ծեսերի կազմակերպման
առանձնահատկությունները կրթական գործընթացում

Հաստատություն՝ ՀՀ Արարատի մարզի «Արտաշատ համայնքի
Ազատական գյուղի մանկապարտեզ» ՀՈԱԿ

Դաստիարակ՝ Հովսեփյան Լիլիկ

Ղեկավար՝ Ավետիսյան Ժաննա

Երևան 2023

Բովանդակություն

Ներածություն	2
Գլուխ 1. Ազգային տոներն ու ծեսերը	3
Ամանոր	5
Տեառնընդառաջ	7
Բարեկենդան	9
Ճաղկազարդը (ճառզարդար)	10
Սուրբ Չատիկ	11
Համբարձման տոն	15
Գլուխ 2. Տոների և ծեսերի կազմակերպման առանձնահատկությունները.....	17
2.1. Ծիսական խաղերի իրականացում.....	18
Եզրակացություն.....	22
Գրականության ցանկ.....	22

Ներածություն

Չետագոտական աշխատանքիս թեման՝ «Ազգային տոների եւ ծեսերի կազմակերպման առանձնահատկությունները կրթական գործընթացում» ընտրել եմ հատուկ նպատակով, այն է՝ հնարավորինս ճիշտ արժևորել ու վեր հանել մեր ազգային բարոյական նորմերը, ավանդույթներն ու ծեսերը, և դրանք ի արժանվույնս ներկայացնելով՝ արմատավորել մեր նոր սերնդի մտածողության և աշխարհընկալման մեջ: Թեման շատ կարևոր և արդիական եմ համարում հատկապես ներկայիս ժամանակահատվածում, երբ փորձ է արվում կեղեքել և կասկածի տակ դնել մեր պետությունն ու նրա հազարամյա պատմությունը թշնամական երկրների կողմից: Հիմա ավելի, քան երբևէ մենք կարիք ունենք պատմամշակութային զարգացած արժեհամակարգով սերնդի, որի հիմքը դրվում է հենց նախակրթարանում: Որպես հիմնավորում մեջ բերեմ մեր մշակույթի պահպանող ու կերտող մեծություններից **Կոմիտասին**.

«Ինչ է կրթության, դպրոցին նպատակը: Մանուկը բարոյական կյանքի փիլիսոփայությունը, կյանքին հասկացողությունը չունի: Պետք է անոր հոգեկան զգացումներուն հավասարակշիռ դաստիարակություն մը տալ ...Ուսուցի՛չ, պարոններ և քույրեր, զգուշությամբ և երկյուղածությամբ մոտեցեք դաստիարակության գործին, խիստ փափուկ պաշտոն մըն է ձերը»:

Յուրաքանչյուր անձ, ով պատասխանատվություն է վերցնում և մուտք է գործում կրթական միջավայր, ունի առաքելություն՝ այն է կրթելու և դաստիարակելու հայրենիքին արժանի, բարոյական, ազգային և ավանդական արժեքները բարձր պահող անհատներ: Երեխաների մեջ պետք է սերմանել սեր հայրենիքի և ազգի նկատմամբ, իսկ ժամանակի ընթացքում այս սերը մեծացնել և ավելացնել:

Այս հետագոտական աշխատանքով փորձել եմ վեր հանել ազգային տոների և ծեսերի կազմակերպման առանձնահատկությունները, դրանց օգտակարությունը երեխաների արժեհամակարգի, ազգային մտածելակերպի ձևավորման գործընթացում: Մեր ազգային պատմամշակութային արժեքները, որոնք ձևավորվել են դարերի ընթացքում կազմում են մեր ներկա կեցության հիմքը և բնականոն գոյության ու զարգացման երաշխիքը:

Երեխայի՝ որպես անձ բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար կարևոր է նրա արժեհամակարգում բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր, մշակութային արժեքների ընկալումը: Այս գործնթացը ընթանում է ընտանիք, նախակրթարան, կրթարան, պետություն հաջող և փոխկապակցված համագործակցության շնորհիվ:

Կրթական համակարգի հենց առաջին օղակից՝ մանկապարտեզից է սկսվում երեխայի աշխարհաճանաչմանն ուղղված տարրական գիտելիքների յուրացումը: Մանկապարտեզում է ձևավորվում նրա վերաբերմունքը աշխարհի, մարդկանց, բնության, շրջապատի ու սոցիումի նկատմամբ: Այստեղ երեխայի մեջ սերմանվում են նաև բարության առաջին հատիկները, այստեղ է նա ձեռք բերում իր առաջին ընկերներին և սովորում թմային համագործակցություն: Մանկապարտեզում է, որ հայ երեխան սկսում է ծանոթանալ քրիստոնեության առաջին տարրական գիտելիքներին: Չաշվի առնելով նախակրթարանի այս կարևոր դերը, մեզ՝ նախակրթարանի մանկավարժներին համար կարևոր առաքելություն է դառնում ազգային տոներին ու ծեսերին նվիրված միջոցառումներով, խաղերով ու երաժշտական խաղիկներով երեխաների մեջ ազգային գիտակցության սերմանումն ու ձևավորումը՝ սեփական ժողովրդի պատմության ու մշակութային հենքի վրա:

Գլուխ 1. Ազգային տոներն ու ծեսերը

Մեր բազմամյա մշակույթը չէր պահպանվի, եթե գոյություն չունենային սերնդեսերունդ նրա փոխանցման միջոցները: Մշակույթի փոխանցման ձևերից են ծեսերը և ազգային տոները պահպանելը, դրանց նշանակության վեր հանելն ու կիրառելը: Մենք՝ հայերս ունենք պատմության ժառանգական գենետիկ հիշողություն՝ Հայկ Նահապետից մինչև հավերժություն: Ու որպեսզի այդ հիշողությունը պահպանվի, հայի տեսակը շարունակի ապրել ու արարել հենց Հայաստանում, մենք պետք է ուժ առնենք մեր ազգային արժեքներից՝ նրանցից վերցնենք լավագույնը, ազգային մտածողության շարժառիթներն ու ուղենիշները ու փոխանցենք մեր մատուցած սերնդին հենց մանկապարտեզային տարիքից:

Ինչպես արդեն նշեցի՝ երեխաների գեղագիտական և քրիստոնեական դաստիարակության գործում անգնահատելի նշանակություն ունեն ընտանեկան, ժողովրդական, ազգային հանդիսությունների ու տոների մանկականացված միջոցառումները: Դրանք հոգեհարազատ են երեխաներին, քանի որ այս դեպքում նրանք դառնում են մասնակից և կատարող:

Ազգային արժեք և մշակույթի փոխանցման միջոց են նաև պատմության ընթացքում ձևավորված ծեսերը: Ծեսն իրենից ներկայացնում է ավանդական կրոնական արարողություն, որին հավատացյալները վերագրում են մոգական հատկություններ: Ծեսը լայն տարածում ունի կրոնում, կենցաղում: Այն խորհրդանշական ձևերով վերարտադրում է ժողովրդի անցյալի կարևոր փուլում կատարված իրադարձությունները և դրանց միջոցով ապահովում է ազգի, ժողովրդի միասնականությունը: Հայոց եկեղեցում ծեսերը հաստատել, սահմանել և կարգավորել են կաթողիկոսները՝ համաձայն Աստվածաշնչյան մեկնությունների: Այս գործում մեծ ներդրում են ունեցել Գրիգոր Լուսավորիչ և Ներսես Մեծ կաթողիկոսները:

Հայոց ազգային տոներն ու ծեսերը տարբեր ժամանակներում տարբեր դրսևորումներ են ունեցել: Սակայն այդ տոների արմատներն այնքան խորն են եղել ժողովրդի ինքնագիտակցության մեջ, որ ժամանակի կրոնական փոփոխությունները նույնպես չեն կարողացել ազդել դրանց վրա:

Հայկական մշակույթը հնուց ի վեր և մինչ օրս էլ աչքի է ընկնում իր բազմաթիվ ու յուրօրինակ ազգային տոներով: Մենք բոլորս այս տոները նշում ենք որպես քրիստոնեական և եկեղեցական տոներ, սակայն այս տոների մեծ մասը գալիս է դեռևս նախաքրիստոնեական ժամանակներից: Ժողովրդի մեջ տոները նշելու ձգտումը շատ մեծ է, և տոնը ոչ թե հայտարարված տոնական օրն է, այլ՝ այդ օրվա բովանդակությանը և ժողովրդի մշակութային նորմերին համապատասխան տոնաձիսական արարողակարգը: Այդ տոներից են Նոր տարին, Սուրբ ծնունդը, Տեառնընդառաջը, Բարեկենդանը, Ծաղկազարդը, Համբարձումը և այլն:

Նախաքրիստոնեական ժամանակաշրջանում մարդիկ այնքան էին հավատում ծեսերի գորությանը, որ հնարել էին անձրևաբեր և անձրևախափան ծեսեր, որպեսզի կարողանային ծեսերի միջոցով կարգավորել բնության երևույթները:

Ծեսերը աչքի են ընկնում իրենց պատմական և ճանաչողական արժեքներով: Դրանք ստեղծվում են ոչ թե պատահական դեպքերի շուրջ, այլ ժողովրդի համար կենսական նշանակություն ունեցող իրադարձությունների կապակցությամբ: Ծեսերի շնորհիվ պահպանվել և սերնդեսերունդ են փոխանցվել ազգային կյանքի բոլոր էական կողմերը ու ազգային առանձնահատկությունները: Դրերի ընթացքում հարատևած ծեսերի բովանդակությունն իր բազմակողմանի ազդեցությունն է ունեցել առօրյա կյանքի և կենցաղի վրա: Ծեսը ներառում է վարքի այն ձևերը, որոնք իրենց էության մեջ խորհրդանշական են:

«Ծես» հասկացության տակ սովորաբար ենթադրվում է ստանդարտ, հաստատուն գործունեության հետևողականությունը, որն ունի արարողական բնույթ: Ծեսը լայն տարածում ունի հավատալիքներում, կրոնում, կենցաղում: Ծեսը խորհրդանշական ձևերով վերարտադրում է նաև ժողովրդի անցյալի կարևոր փուլում կատարված իրադարձությունները և դրանց միջոցով ապահովում ազգի, հասարակության միասնականությունը: Ծեսերն աչքի են ընկնում իրենց պատմական և ճանաչողական արժեքներով: Եթե մշակույթի ժառանգորդման առաջին ձևը համարենք ծեսը, ապա երկրորդը ծիսակարգն է: Այն ներառում է ավանդական գործողություններ, որոնք ուղեկցում են մարդուն կյանքի և գործունեության կարևոր պահերին: Ծեսերը անգնահատելի դեր

ունեն՝ յուրովի լրացնելով ավանդույթի ընդհանուր կողմերը, որի շնորհիվ ավանդույթը դառնում է միասնական մի ամբողջություն: Դրանցում ժողովուրդը հանդես է գալիս որպես՝ ստեղծագործ, որպես՝ գործիչ, որպես՝ քննադատ:

Նախադպրոցական տարիքի երեխաների համար ազգային ծեսերն այն միջավայրն են, որտեղ մանկան ընդհանուր զարգացման համար ստեղծվում է պարարտ հող: Այն ծեսերը և տոները, որ հայ ժողովուրդը նշում էր դեռևս 100 տարի առաջ, շատ քիչ են պահպանվել մեր կենցաղում: Հայաստանի Հանրապետության առանձին մարզերում շարունակում են նշել Վարդավառը, որոշ տեղերում (մասնավորապես Գեղարքունիքի մարզ), մասամբ նշում են Համբարձումը, իսկ Չատկի, Տյառնընդամաքի, Սուրբ Խաչի որոշ ծեսեր պահպանվել են համարյա ամենուր: Ուսումնասիրողները հայ ժողովրդի տոնացույցում բացահայտում են նրա վաղնջական շերտերը, տեսնում արևի ու կրակի, ջրի ու հողի պաշտամունքին նվիրված հանդիսություններ: Իրենց ծագումով դրանց զգալի մասը գալիս են մեր ժողովրդի ձևավորման շրջանից և պատմության ընթացքում ձևափոխությունների ենթարկվելով մինչև այսօր հնարավորություն են տալիս վերլուծել և թափանցել մեր մշակույթի վաղնջական շերտերը:

Ամանոր

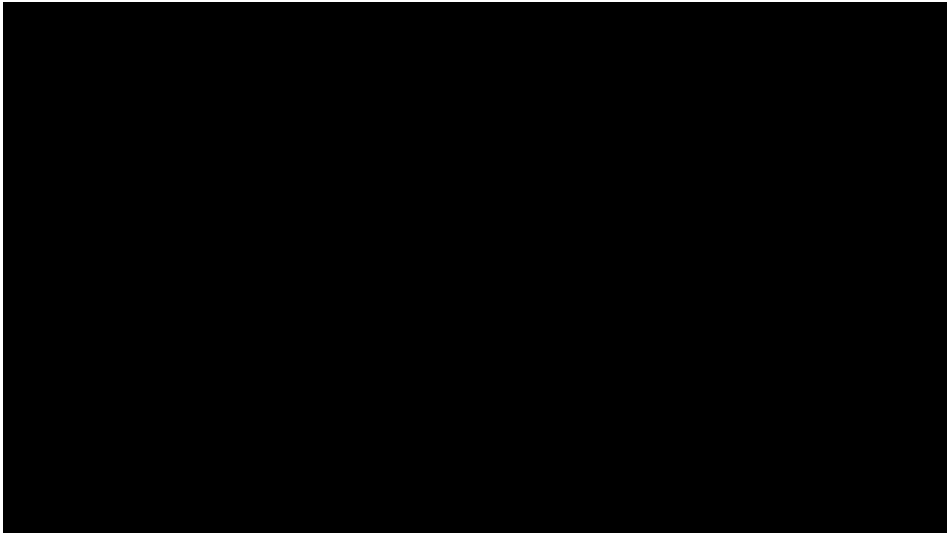
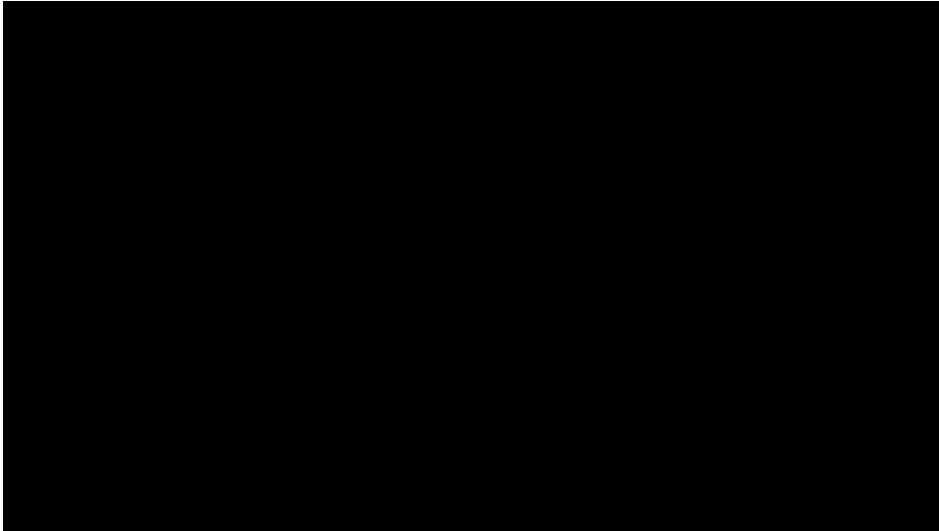
Հունվարի 1-ին տարին սկսելու և Նոր տարվա սկզբի տոն նշելու սովորույթը հայերի մեջ ընդհանրացել է ոչ վաղ անցյալում: Տոնը հայերենում ուներ տարբեր անուններ՝ Ամանոր, Տարեմուտ, Տարին Գլուխ, Նոր տարի, Կաղանդ, Կաղինդ:

Նոր տարվա նախապատրաստությունները ուտելիքների շուրջն էին: Տոնի ժամանակ օգտագործվող ուտեստի տեսականին և դրանց ծխական բնույթն ընդհանուր առմամբ նման էին շատ ազգագավառների ուտեստներին: Նոր տարվա տոնական խնջույքը սկսվում էր դեկտեմբերի 31-ի ընթրիքով:

Շատ տեղերում այդ օրն այցելություններ չէին լինում, սակայն այդ օրը ընտանիքի բոլոր անդամների ներկայությունը պարտադիր էր:

Նոր տարվա սովորություններից կարելի է առանձնացնել նախորդ օրն ու գիշերը 10-12 տարեկան տղաների և աղջիկների խմբերի ծիսական շրջայցերը և տոնը շնորհավորելու ավանդույթը: Խմբերը պարելով շրջում էին փողոցներում և որևէ մեկի տանը մոտենալիս սկսում էին երգել: Երգերի տեքստերը պարունակում էին բարեմաղթություններ, ընտանիքի անդամների գովք:

Մանկապարտեզում Ամանորյա տոնակատարությունը հատուկ տեղ է գրավում տոների շարքում: Այն երեխաների ամենասիրված տոներից մեկն է: Երեխաները մեծ ոգևորությամբ են պատրաստվում տոնին, բոլոր երգերը, պարերը սիրով ու մեծ ոգևորությամբ են կատարում: Ամանորի նախաշեմին երեխաները պատրաստում են թեմատիկ զարդարանքներ, որոնցով զարդարում ենք եղևնին ու դահլիճը: Պատրաստում ենք բամբակյա ձնագնդիկներ, որոնցով հաճույքով խաղում են միջոցառման շրջանակներում, ինչպես նաև միջուկը հանած ընկույզներից՝ «չար-խափաններ»: Երեխաները շատ մեծ ուշադրությամբ են հետևում ընթացքին, իսկ վերջում խաղում և «չարը վանում» են: Երեխաների սիրելի ամանորյա պատրաստություններից է տան անդամների համար բացիկներ պատրաստելն ու իրենց մտքերը դաստիարակի օգնությամբ բացիկին հանձնելը: Ամանորյա հանդեսի համար նախօրոք պատրաստում ենք [ասի-վասիներ](#): Երգում ենք ամանորյա ավետիսներ, պարում ազգային պարերգեր, երեխաների հետ ընկուզախաղեր կազմակերպում: Ահա մի քանի նկարներ մանկապատեզային ամանորյա տոնահանդեսից՝

Տեառնընդառաջ

Հայ Առաքելական Եկեղեցին Տյառնընդառաջը տոնում է փետրվարի 14-ին, Քրիստոսի ծննդից՝ հունվարի 6-ից քառասուն օր հետո: Այն անշարժ տոն է: Երբ Մարիամն ու Հովսեփը քառասնօրյա Հիսուսին բերում են տաճար, ընդառաջ է գալիս Տիրոջ գալստյանն սպասող Սիմեոն ծերունին, գրկում մանկանը և գոհությամբ ու փառք տալիս Աստծուն, որ իրեն արժանի դարձրեց Փրկչին տեսնելու: Այստեղից էլ ծագել է տոնի անունը «Տեառնընդառաջ՝ Տիրոջն ընդառաջ»:

Տոնական հանդիսությունները, սակայն ունեն հնագույն ավանդույթներ և առնչվում են կրակի մաքրագործող գործության հանդեպ ունեցած հավատի հետ: Յեթանոսական կրոնների մեջ մեծ տեղ էր գրավում կրակի պաշտամունքը: Կրակը խորհրդանիշն էր Արևի և Լուսի, ինչպես նաև՝ ջերմության: Կրակը համարվում էր նվիրական սրբություն: Ընտանեկան բույնը, երդիկը կոչվում է նաև օջախ, ծուխ: Սովորաբար Տյամնընդառաջի հրավառությունը վերագրվում է հայոց Տիր, ինչպես նաև Միիր աստծուն: Տիրը երազների մեկնիչն էր և պաշտպանը՝ դպրության ու արվեստի, իսկ Միիրը մարմնավորում էր կրակի ու Լուսի ուժը: Տոնի գլխավոր նպատակն էր՝ կրակի միջոցով ազդել սառնամանիքների վրա և գորացնել արևի ջերմությունը:

Արարողությունները եկեղեցում սկսվում են երեկոյան ժամերգությամբ, որից հետո տեղի է ունենում նախատոնակ՝ բաժանում են մոմեր ու եկեղեցականը վառում է դրանք: Մարդիկ վերցնում են այդ մոմերը՝ Քրիստոսի փրկարար Լուսի խորհրդանիշը իրենց հետ տանելով տուն, և հենց այդ կրակով էլ վառում են նաև Տեամնընդառաջի խարույկը: Եկեղեցական արարողությունից հետո, հինավուրց սովորության համաձայն, կրակ է վառվում նաև եկեղեցու բակում:

Եթե նորապսակներ կային ապա տղան բռնում էր նորահարսի ձեռքից, և երեք անգամ պտտվում էին դեզի շուրջ, ապա երեք անգամ թռնում էին խարույկի վրայից: Կրակի վրայից թռնելը նպատակ ուներ ազատվել չլավից (ոչ լավ, չար բան): Նույն նպատակով էլ վառում էին շորի մի մասը, փեշը: Հավաքվածներն ուշադիր հետևում էին ծխի ուղղությանը. այն ցույց էր տալիս այդ տարվա առավել բերքառատ գոտին: Անցյալում նորահարսերը ճյուղերի վրա տարբեր գույների կտորներ՝ լաթեր էին կապում, որևէ իղձ պահում մտքում և այդ ճյուղը գցում եկեղեցու բակում վառվող խարույկը: Քանի դեռ կրակը վառվում էր, կանայք մի սկուտեղի վրա լցրած փոխինդը, աղանձը, չամիչը, ընկույզը, կարմրացրած եգիպտացորենը, բոված սիսեռը, դդմի կորիզը և այլն բերում էին, պտտվում կրակի շուրջը, մի մասը բաժանում երեխաներին, մյուս մասը ներս տանում: Կրակի մոտ շատերը փոխինդ էին շաղախում մեղրով կամ դոշաբով: Տարեկան երկու անգամ՝ Տյամնընդառաջին և Ս. Սարգսին շաղախած փոխինդ ճաշակելն ուղղակի անհրաժեշտություն էր:

Մենք նույնպես մեր մանկապարտեզում նշում ենք Տեառնընդառաջի տոնը: Դաստիարակներն ու երեխաները հազնում են հայկական տարագ, պատրաստում ենք տոնի համապատասխան անուշեղեններ: Մանկապարտեզի բակում կրակ ենք վառում և շուրջը պտտվելով երգում ենք ծիսական երգեր: Դաստիարակների օգնությամբ երեխաները ցատկում են կրակի վրայով, տարբեր հատիկային կուլտուրաներից բաղկացած հատիկեղենը սփռում են շուրջը, իբրև առատության խորհրդանիշ:

Բարեկենդան

Մեր ազգային տոներից է Բարեկենդանը: Բարեկենդան նշանակում է բարի կենդանություն: Այն ուրախության ու զվարճանքի օր է, հիշեցնում է Ադամի և Եվայի դրախտային կյանքը, երբ նրանք ապրում էին վայելքի ու անհոգության մեջ: Նախկինում դրանք հեթանոսական տոնախմբությունների օրեր էին, կատարվում էին փետրվարին կամ մարտի սկզբին: Տոնը հավանաբար կապ ուներ գարնան սկսվելու հետ: Եվ պատահական չէին զվարճությունները, որոնք արթնացող բնությանը ուրախ դիմավորելու, մարդկանց վերակենդանացնելու խորհուրդ ունեին: Մարդիկ մաղթում էին միմյանց բարի կենդանություն: Հետագայում քրիստոնեությունը հարմարեցրեց իրեն և դարձրեց Մեծ Պահքի նախորդող շաբաթվա տոն, որը նշվում էր կերուխումով, մասսայական խաղերով, մրցումներով, թատերախաղերով, պարերով և այլն: Այն տևում էր երկու շաբաթ, անմիջականորեն հաջորդելով Ս. Սարգսին և ավարտվելով Մեծ պասով:

Մեծ պահքին նախորդող կիրակին Բուն Բարեկենդանի օրն էր: Պահքի կարևոր լինելը մարդկանց ցույց է տվել Քրիստոսը: Նա անապատում 40 օր է անցկացրել: Մարդիկ Հիսուս Քրիստոսի օրինակով են պահում Մեծ պահքը: Մեծ պահքի 40 օրերին գումարվել է նաև Չատիկին նախորդող 9 օրերը, և այն տևում է 49 օր: Մեծ պահքն ավարտվում է Չատիկի՝ Քրիստոսի Հարության տոնով: Բարեկենդանն այնքան սիրված, ժողովրդական, սպասված տոն էր, որ հայ ազգի կողմից այն ընկալվում էր որպես ամենաազգային, ինչպես նաև ամենաերջանկաբեր, խրախճանք, ճոխ ու առատ ուտելիքներ վայելելու տոն,

պարերի, խաղերի, գվարճահանդեսների, թատերախաղերի, այցելությունների և ուրախության երկու շաբաթ:

Այդ օրերին թույլատրվում էր առատ ուտելիք, կերուխում:

Նախապատվությունը տրվում էր մսեղենի, կաթնեղենի, յուղի առատությամբ:

Տավարի, ոչխարի և թռչնեղենի մսից պատրաստում էին զանազան

ճաշատեսակներ: Առաջին օրերին պատրաստում էին մեծ քանակությամբ

գաթա ու հալվա: Երեկոյան ուտում էին կաթնապուր, մածուն, խաշած ձու:

Պարտադիր ճաշատեսակը խաշիլն էր, որով սկսվում էր տոնը և երկու շաբաթ

պատրաստվում բոլոր տներում: Տանտիկիններն իրենց պահած մթերքներով

շռայլորեն հյուրասիրում էին ընտանիքի անդամներին և հյուրերին:

Չարսանիքներն ու նշանդրեքները Բարեկենդանի անբաժան

ուղեկիցներն էին: Դրանք, իրենց հերթին, նոր թափ էին հաղորդում տոնի

ուրախությանը: Ուրախ պարերը Բարեկենդանի խնջույքների անբաժան

ուղեկիցներն էին: Պարերը սկսվում էին առաջին օրը և օրեցօր աշխուժանում,

բազմամարդ դառնում ինչպես կատարողներով, այնպես էլ

հանդիսատեսներով, խրախուսողներով: Չատկապես վերջին շաբաթ – կիրակի

օրերը դրանք դառնում էին համընդհանուր, համագյուղական,

համաթաղական: Պարում էին ինչպես զուռնա - դիոլի նվագի տակ, այնպես էլ

պարերգերի:

Ծաղկազարդ (Ծառզարդար)

Չնագույն շրջանում հայ ժողովուրդն ունեցել է խնկենու, սոսու, կաղնու,

չինարենու, ուռենու պաշտամունք՝ որպես տիեզերքի ներդաշնակության,

անմահության, պտղաբերության, կենաց ծառի խորհրդանիշ: Մեր նախնիները

Ատիս աստվածուհու տոնին նվիրված օրը, առավոտյան վաղ, արևից առաջ

գնում էին սրբազան անտառ և ծխակատարությամբ ծառից պոկում մի ճյուղ:

Ծառը զարդարում էին շորի պատամիկներով, պտուղներով: Եղել է տոն, որը

ժողովուրդն անվանել է Ծառզարդար: Չատիկից մեկ շաբաթ առաջ Չիսուսը,

ավանակի վրա նստած, իր աշակերտների հետ մտավ Երուսաղեմ: Ժողովուրդը

նրան ցնծությամբ դիմավորեց. մարդիկ իրենց զգեստներն ու արմավենու

ճյուղեր էին փռում Հիսուսի ոտքերի տակ և գոչում. «Օրհնություն՝ն Դավթի Որդուն, օրհնյա՛լ է Ես, ով գալիս է Տիրոջ անունով»:

Ծաղկազարդը (ճառգարդար) Մեծ Պասի նախավերջին կիրակնօրյա տոնն է: Այդ օրը եկեղեցիներում Ս. Պատարագ է մատուցվում, մարդիկ ուռենու բողբոջած ճյուղերն օրհնել են տալիս հոգևորականներին և տանում իրենց տուն: Հայաստանում տարվա այդ ժամանակ բողբոջում են ուռենիները, բարդիները: Ուռենու ճյուղերը խորհրդանշում են այն արմավենու ճյուղերը, որոնք հրեաները փռում էին Հիսուսի ոտքերի տակ, երբ նա մտնում էր Երուսաղեմ: Նորապսակ երիտասարդները, նշանված տղաները շաբաթ լույս կիրակի կեսգիշերին, արմատախիլ էին անում նոր բողբոջած ուռենիները, ճյուղերը զարդարում գույնզգույն լաթի կտորներով, թելի վրա շարված չամչահատիկներով, մրգերով, եռասայր մոմերով: Նրանք եկեղեցի էին շտապում: Առաջինը տեղ հասնողը խփում էր զանգը, մյուսները գնում էին քահանային արթնացնելու: Ողջ եկեղեցին զարդարում էին ուռենու բողբոջած ճյուղերով, մի մեծ կույտ ճյուղեր էլ դարսում էին կենտրոնում:

Եկեղեցու մուտքը ամբողջովին հավաքում էին ծաղկե շրջանակով: Նշանված տղաները զարդարված ծառերով կանգնում էին իրենց հարսնացուների առաջ: Մերձավոր կանանցից մեկը ծառի վրա եռասայր մոմ էր վառում ու ընծաներ տալիս:

Սուրբ Չատիկ

Հիսուս Քրիստոսի հրաշափառ հարությունը եկեղեցու գլխավոր տոներից է: Աստծո Որդին իր արյունը հեղեց աշխարհի և մեղավոր մարդկանց փրկության համար, խաչվեց, թաղվեց և երրորդ օրը հարություն առավ: Հայոց տոների շարքում Չատիկը բնության զարթոնքը խորհրդանշող ամենամեծ ու ամենասպասված տոնն է: Այն շարժվում է 35 օրերի միջև՝ մարտի 22 -ից մինչև ապրիլի 25 -ը:

Չատիկ բառին տրվում են տարբեր ստուգաբանություններ: Տոնի առաջին և ամենամեծ խորհուրդը բնության զարթոնքի, տարվա եղանակների գատվելու, որոշվելու, բաժանվելու գաղափարն է: Չատվել բառն այստեղ խորհրդանշում է ոչ միայն տարվա եղանակների գատումը, այլ նաև բնության

գույների գատումը, բաժանումն ու տարբերակումը համընդհանուր գորշությունից, միապաղաղությունից: Հարություն առած բնությունը զարդարվում է կանաչով, ծառ ու ծաղկով, հողը ծածկվում է գույներով, ծաղկում են ծիրանենիները, խնձորենիները, տանձենիները, դեղձենիները...

Չատիկ բառի մյուս մեկնաբանությունը ազատվել իմաստն ունի: Բացի վերոհիշյալ խորհրդից, այսինքն՝ ձմռան երկար թագավորությունից բնության ազատվելուց, հավանաբար այն նշանակել է նաև Մեծ Պասը ավարտելու, դրա խստություններից ազատվելու իմաստը, երբ մարդիկ քառասնօրյա պասով մաքրագործելով հոգին ու մարմինը, վերջապես իրավունք են ստանում օգտվելու երկար սպասված, կենդանական ծագում ունեցող կերակուրներից: Այդ է պատճառը, որ գրպաններում մի-մի ձու դրած, նրանք գնում էին ժամերգության և ավարտվելուց անմիջապես հետո, ուտում ձուն:

Չատիկ ծեսի գլխավոր խորհրդանշը ձուն է: Ձուն առանձնահատուկ տեղ է գրավել պտղաբերության հնագույն ծեսերում: Այն համարել են աշխարհի օրինակ. դրսի կեղևը՝ երկինք, սպիտակ թաղանթը՝ օդ, սպիտակուցը՝ ջուր, իսկ դեղնուցը՝ երկիր: Կարմիր գույնով ներկելն էլ Քրիստոսի թափած արյունն է խորհրդանշել: Կարմիր գույնը նշանակում է, որ ամբողջ աշխարհը Քրիստոսի արյունով է գնվել:

Հայերը Մեծ պասից սկսած, հավերի ածած ձվերը հավաքել են Չատիկ տոնի համար: Չատիկ ձուն խաշում ու ներկում էին Ավագ շաբաթ օրը: Հնում ձվերը ներկում էին որդան կարմիրով, բայց ավելի տարածված էր կարմիր սոխի կեղևով ներկելը: Կարմիր ներկած ձվերը նաև բուսանախշում էին, որը խորհրդանշում էր բուսական աշխարհի վերածնունդը Չատիկին: Ձուն բուսանախշել են այս եղանակներով.

1. Ներկած ձվին սոխի կեղևով սոսնձել են կանաչիների տերևներ, հետո ձուն մի քանի ժամ պահել են թթու թանի մեջ, որից հետո զգուշությամբ հանել են սոսնձած տերևները: Ձվի վրա մնացել է տերևի դաջվածքը, իսկ շուրջը թթու թանից սպիտակած է եղել:
2. Մինչ ձվի ներկելը, նրա վրա դրվել է տերև և ցանցավոր կտորով պինդ կապվել: Խաշելուց հետո ձուն կարմրել է, իսկ տերևի տեղը սպիտակ է մնացել:

Ձուն Չատիկի ծիսակատարությունների մեջ կարևորվում է հատկապես պասը լուծելիս: Չատիկ սեղանին պարտադիր ներկած ձվեր են դրվել: Ընդունված կարգ էր պասը առաջինը ձվով լուծելը: Այդ սովորույթը առնչվել է ձվի մաքրագործման խորհրդին, որպեսզի հեռու մնան չարից, փորձանքից, չար աչքից: Չատիկ տոնական ձվերը դրվում են փոքր ափսեներում աճեցված ցորենի ծիլերի մեջ, որն անվանում են ածիկ: Ածիկը համարվում է մեռնող ու հառնող կյանքի խորհրդանիշ. ցորենը ցանում ես՝ մեռնում է, հետո ծլում է ու միջուկից դուրս է գալիս կանաչը՝ խորհրդանշելով նոր կյանքի սկիզբը:

Չատիկ առավոտյան մատուցվում է Սուրբ Պատարագ, որի ավարտից հետո տնետուն անցնելով՝ մարդիկ իրար հայտնում են Ս. Չարության ուրախաբեր ավետիսը՝ ասելով.

«Քրիստոս հարյավ ի մեռելոց: Օրհնյալ է հարությունը Քրիստոսի»:

Մեծ ոգեւորությամբ և խանդավառությամբ ենք մանկապարտեզում նշում Սուրբ Չատիկ տոնը: Տոնի նախաշեմին երեխաները պատրաստում են զանազան զարդարանքներ: Նախապատրաստում ենք դատարկ ձվի պատյաններ, որոնք իրենց ձեռքով գեղեցիկ գույներով նկարագարողում են: Այդ գեղեցիկ գունագեղ ձվերով հետո զարդարում ենք դահլիճում դրված ուռնու ճյուղերը: Նախօրոք դաստիարակի օգնությամբ բամբակի վրա ցանում են ցորեն, գարի, որը զատիկի խորհրդանիշներից է: Չատիկ օրը դահլիճը համապատասխան ձևավորվում է: Սեղաններին դնում ենք Սուրբ Չատիկ տոնին նվիրված ուտելիքներ՝ ներկված ձվեր, չամչով փլավ: Տոնի՝ երեխաների համար ամենասիրելի հատվածը խաղերն են՝ ձու ջարդոցի (Նան հայտնի որպես ձվակռիվ, ձու խփոցի և այլն), «Չիք, չիք», «Աղամ, աղամ»... Կից ներկայացնում եմ Չատկական ծիսական խաղերից ու միջոցառումներից նկարներ՝

Համբարձման տոն

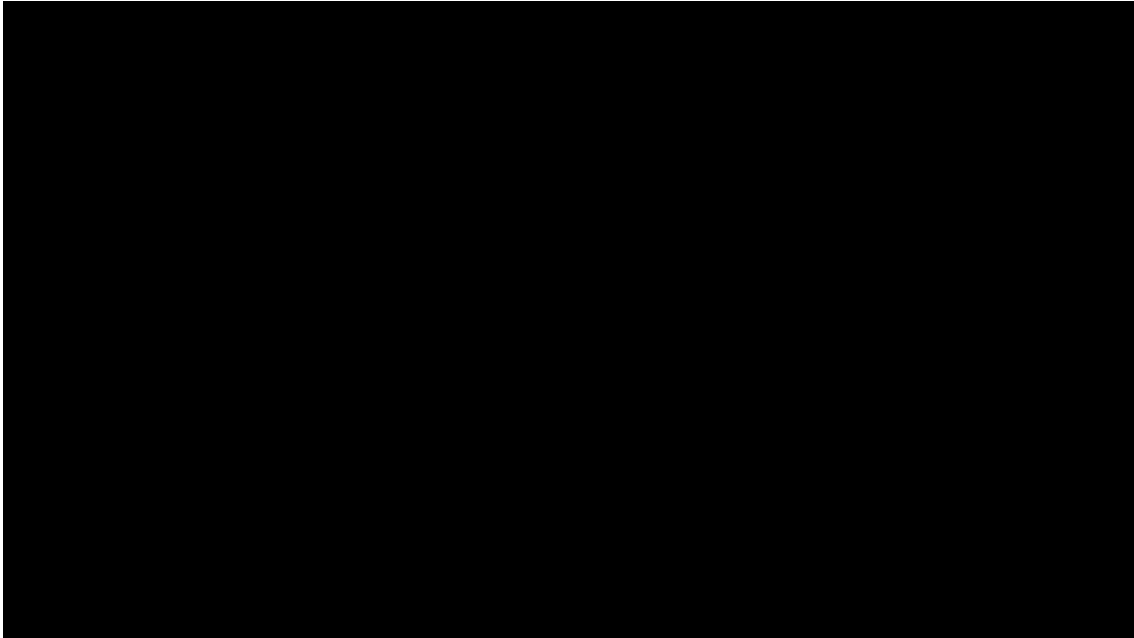
Հարությունն առնելուց հետո Հիսուսը 40 օր երևաց աշակերտներին, խոսեց Աստծո արքայության մասին: Քառասուններորդ օրը նրանց հետ Ձիթենյաց լեռը բարձրացավ, վերջին պատգամները տվեց սիրելի

աշակերտներին, ապա ձեռքերը դեպի երկինք տարածեց, օրհնեց նրանց և լեռան գագաթից սկսեց համբառնալ երկինք: Շուտով մի լուսավոր ամպ իջավ և ծածկեց նրան առաքյալների տեսողությունից:

Համբարձման տոնը կատարվում է Հարության կիրակիից՝ Չատիկից քառասուն օր անց և, պայմանավորված լինելով Չատիկով, բնականաբար, այն շարժական է և ամեն տարի տարբեր օրեր է նշվում: Սակայն այն միշտ տոնվում է հինգշաբթի: Առնելով մարդկային մեր բնությունը՝ Քրիստոսն իր գալուստով մաքրեց ու օրհնեց մարդկանց: Մկրտվելով ջրում և թաղվելով գերեզմանում՝ մաքրեց հողն ու ջուրը, իսկ հարությունից հետո՝ օղն ու կրակը: Նա մարդկային բնությունը միավորեց Աստծո հոսքին:

Եթե Չատիկի տոնին առանձնանանում, զատվում են բնության գույները, ավարտվում ցանքի աշխատանքները, ապա Համբարձմանն ակնկալվում է ցանված բերքի աճն ու փթթումը: Այդ նպատակով ժողովուրդը դուրս է գալիս դաշտերը և երգ-պարով, ուրախություններով սիրաշահում Մայր բնությանը: Համբարձումը բնության բեղունության ու արբունքի, բուսականության աճի տոն է: Այն համընկնում է գարնանային աշխատանքների ավարտի հետ, այսինքն՝ այն պահի, երբ երկրագործն, իրենից կախված ամեն ինչ անելուց հետո, հայացքը վեր է պարզում և Աստծուց ու բնությունից ակնկալում հատուցում: Համբարձման տոնի խորհրդանիշներից է [«Վիճակի Արուս»](#) տիկնիկը: Համբարձման տոնից առաջ աղջիկները վերցնում էին փարչը (հատուկ կավից սափոր) և դրա մեջ լցնում էին յոթ աղբյուրից յոթ բուռ ջուր, յոթը ծաղկից՝ յոթ տերև ծաղիկ, յոթ հոսող ջրից՝ յոթ քար: Այս ամենը միասին հենց կոչվում էր Վիճակ: Այս Վիճակի փարչի մեջ գյուղի չամուսնացած աղջիկները զգում էին նաև իրենց զարդերը, որոնցով հաջորդ օրը պետք է գուշակություններ անեին: Եվ այս ամենի վերջում Վիճակի փարչի գլխին ամրացնում էին Վիճակի տիկնիկին՝ Արուսին: Վիճակի փարչի մի ամբողջ գիշեր պետք է մնար լուսնի լույսի տակ: Հաջորդ օրն առավոտյան Վիճակը տեղափոխվում էր գուշակություններ անելու: Ստորև ներկայացնում եմ մեր խմբի երեխաների հետ միասին պատրաստած «Վիճակի Արուսին», տիպիկ

հայկական ավանդական կոմպոզիցիայով՝ լավաշ թխելու ընթացում՝

Այս դիդակտիկ աշխատանքի իրականացման գործընթացում ներառված են եղել նաև երեխաների ծնողները՝ ծեսն ավելի դիսամիկ ու ընկալելի դարձնելով, ինչպես նաև էլ ավելի ոգևորելով երեխաներին:

Գլուխ 2. Տոների և ծեսերի կազմակերպման առանձնահատկությունները

Ազգային մշակույթի յուրացումը նախակրթարանների հիմնական ծրագրային մաս են կազմում, և ազգային ծեսերի իրականացումը դառնում է յուրացման համար հենակետերից մեկը, քանի որ այն արդյունավետ և նոր կազմակերպման ձևերից է: Ծեսն այն միջավայրն է, որտեղ երեխաները նախապատրաստական աշխատանքների ընթացքում կիրառում են իրենց կարողությունները, հմտությունները, գիտելիքները: Նրանք քայլ առ քայլ, անկաշկանդ միջավայրում, ամենօրյա արդյունավետ գործունեությամբ, լիիրավ մասնակցությամբ, կարողություններ և հմտություններ ձեռք բերելով ու փոխանցելով, յուրացնում են ծեսը:

Ծեսի իրականացման համար երեխաները կատարում են նախօրոք ուսուցանված երգերը, պարերը: Նրանք ազատ են իրենց ստեղծականության մեջ, մինևույն ժամանակ նախօրոք անպայման պատրաստվում են՝

ծանոթանալով ինչպես ծեսի, այնպես էլ ծեսի հետ կապված գործողությունների, ծիսական պարագաների հետ, որոշում՝ ինչ և ինչպես են կատարելու: Կազմակերպման այս ձևը ստեղծականության և ինքնադրսևորման լայն հնարավորություն է տալիս:

Նախադպրոցական տարիքի երեխայի խոսքի զարգացումը ծեսերի, տոների իրագործման ընթացքում տեղի է ունենում բնական, հաղորդակցական միջավայրում և մթնոլորտում: Ծեսի կազմակերպման ընթացքում երեխան խոսում և շփվում է հասակակիցների, մեծահասակների հետ, և սխալ կլինի մտածել, թե երեխայի խոսքը կարելի է զարգացնել միայն խոսքի զարգացման հատուկ պարապմունքների ժամանակ, կամ երբ հատուկ ուշադրություն ենք դարձնում նրա խոսքին: Նախադպրոցական կրթության մեջ ծեսերի կարևորության առանձնահատկություններից մեկն էլ այն է, որ երեխայի անձի զարգացման բոլոր ոլորտները զուգահեռ զարգանում են ծեսին նախապատրաստվելու և այն իրագործելու գործունեության ընթացքում:

Ծեսի կազմակերպման ընթացքում երեխաները շփվելով և հաղորդակցվելով յուրովի նախագծում են իրենց անելիքը, քննարկում ընկերների հետ, պատմում են իրենց իմացածը և դրան ավելացնում նորը: Այս ամենը բնականաբար, խոսքի զարգացման հատուկ պարապմունքներից ոչ պակաս նպաստում է երեխայի խոսքային կարողությունների զարգացմանը: Նշեմ, որ երեխան ավելի շատ սովորում է լսածը գործողության վերածելով, քան մենակ լսելով: Այդ իսկ պատճառով ծեսերի և տոների իրագործումը երեխաների մասնակցությամբ շատ արդյունավետ միջոց է այդ ամենին հասնելու համար, քանի որ ծեսերի կազմակերպումը ամբողջությամբ խաղ է և գործողությունների շարան:

2.1. Ծիսական խաղերի իրականացում

Մանկապարտեզում գործունեության հիմնական ձևերը իրականացվում են խաղի միջոցով: Խաղը զարգացնում է երեխայի ուշադրությունը, հիշողությունը, երևակայությունը, ստեղծագործելու և հաղորդակցվելու կարողությունը, շարժողականությունը (զարգացնելով մանր և խոշոր մկանային մոտորիկան), ակտիվությունը, ընկալումը, շոշափելու,

ուսումնասիրելու, իր դիտողությունները հաղորդելու ունակությունը, ճիշտ կողմնորոշվելու և շարժումներին տիրապետելու կարողությունը, ինքնուրույն, ինչպես նաև խմբով համագործակցային աշխատելու կարողությունը, վերլուծելու, համադրելու կարողությունը, հարստացնում է նաև բառապաշարը: Ամենակարևորը՝ երեխաները հայտնաբերում են, որ մյուսների հետ խաղալն ու աշխատելը հաճելի է:

Աշխատանքի ընթացքում կիրառված հիմնական մեթոդներից են՝ իրավիճակների խաղարկումը, դերախաղերը, խմբային աշխատանքները: Այս ամենը շատ արդյունավետ ազդում է երեխայի սոցիալական զարգացման վրա: Ծիսական խաղերը շատ դրական են ազդում նաև երեխայի զգացմունքային զարգացման վրա: Խաղի ժամանակ նրանց մոր դրսևորվում է վախեր (օրինակ՝ ձուն կռվեցնելու ժամանակ կարող է իր ձուն կտորվել), հույսեր (որ ամպայման ինքն է հաղթելու), ուրախություն (հաղթելու դեպքում): Կից ներկայացնում եմ նկարներ Չատկի տոնին ձուլչարդոցի խաղից, որտեղ երևում են երեխաների հույզերը՝

Եզրակացություն

Այսպիսով, ամփոփելով ծեսերի և ազգային տոների ուսումնասիրման իմ հետազոտական թեմայի ուսումնասիրության և վերլուծության արդյունքները, ուզում եմ վեր հանել և առանձնացնել հետևյալ եզրահանգումները՝

1. Ազգային տոների և ծեսերի կազմակերպման առանձնահատկությունը՝ դա ազգային մշակույթի յուրացումն է, երեխայի աշխարհընկալման ձևավորումը որպես հայ մարդ:
2. Ծիսական խաղերը, բացի հետաքրքիր ու տպավորիչ լինելուց, զարգացնում են նաև երեխայի մոտ ամենատարբեր տաղանդներ, կարողություններ և ունակություններ:
3. Ազգային տոների և ծեսերի կազմակերպումը ունի մի շարք առանձնահատկություններ, որոնք պահանջում են տեխնոլոգիական, երաժշտական, պատմական, լեզվական լրացուցիչ կրթության լուծումներ:
4. Նախադպրոցական տարիքի երեխաների զարգացման և կրթական չափորոշիչների հիմքում ընկած է այն համոզմունքը, որ երեխաների զարգացումը բազմակողմանի է, քանի որ ազգային ոգով զարգացմանը զուգընթաց զարգանում է երեխայի խոսքը և լեզուն, զգացմունքները:

Գրականության ցանկ

1. «Ազգային տոներ», Ա. Սարգսյան
2. «Հայ ժողովրդական տոները», Յ.Խառատյան
3. «Ձատիկ», Ռ.Հարոյան
4. «Տոնացույց», Ն.Մովսիսյան
5. «Ծեսը, ծիսակարգը և սովորությունը՝ որպես մշակույթի ժառանգման և փոխանցման մեխանիզմներ», Ա.Կ.Գեղամյան
6. «Հայկական սովորություններ», Մ. Ղազարյան,
7. «Հայ ժողովրդական խաղեր», Գ.Հակոբյան
8. <https://greeks.am/azgayin-toner/>
9. www.armgeo.am/ancient-armenian-holidays/